

nevelés nem iskolaszerű intézmény, hanem a közösség életének szerves része kell, hogy legyen; az iskolaszervezet a modern társadalomban nem lehet iskolafajok szerzetlen összesége, hanem csupán a különböző *fokozatok* egységes létrája; az egyetem, úgy is mint társadalom, mint universitas scholarium ezt magistorum, az egész társadalom keresztmetszetét kell, hogy tükrözze, s nem zárhatja be kapuit a kiváltságos osztályok határánál; a nevelőt nem iskolamesterré kell képezni, hanem teljes emberré kell nevelni, mint ahogyan növendékeiből is csak igazi ember nevelhet embert; a nevelő elsősorban nevelő, nem pedig tanító vagy tanár, s ezért a szakképzettségénél összehasonlíthatatlanul fontosabb az emberi habitus; éppen ezért a nevelőt nem az élettől elszigetelve, — s az egész nevelői társadalmat együtt és egységesen kell képezni.

Mindezek természetesen kiragadott tételek egy filozófiai szemléletű s határozott „világnézetű“, egységes felépítésű munkából. S ha a szerző több helyütt is, tudatosan is hangsúlyozza keresztény világnézetét, — könyve örvendetes bizonyossága annak, hogy kereszténység és haladó gondolat korántsem szükségszerűen ellenségei egymásnak.

Faragó László.

CLARKE, F.: *Education and Social Change. An English Interpretation.* London, 1940. The Sheldon Press. (A Christian News-Letter Books c. sorozatban.) 70 lap.

Clarke professzor, a londoni egyetem azóta elhunyt pedagógia-professzora egyike az elsőnek angol földön, akik nemzeti nevelői intézményeiket, egész pedagógiai hagyományukat kiméretlenül és radikálisan a szociológiai szemlélet ítélőszéke elé idézik. Alaptétele: „No educational activity or research is adequate in the present stage of consciousness unless it is conceived in terms of a sociology of education“. Nem nagyon törekszik szépíteni szavait, amikor a romokká kövesedett hagyományok eltakarítását követeli és a „történelemtől szentesített“ eszmények társadalmi presztizsjellegéről határozott kézzel lerántja a leplet. Számos követelményét — a nemzeti nevelői intézmények egységesítését, az alsófokú nevelés: „alsóbbrendű“ jellegének megszüntetését stb. — azóta az 1944. évi Education Act kíséri meg valóraváltani. Könyve ismertetésének azonban az ad időszíveséget, hogy egyik legfőbb — és ma is előttünk álló — problémája még sokáig fogja megemésztetlen kérdésként nyomni az európai nevelői gondolkodás lelkiismeretét.

Ez a probléma korunk társadalmi átalakulásának és a szakképzés általa akuttá tett újra-átgondolásának és nevelői szempontból való átfarmálásának problémája. A nevelés „klasszikus“ formája, vagyis az általános, humanisztikus képzés eszméje — mondja a szerző — minden bizonnyal magas műveltségét nyújtott és rendkívül eredményes is volt — mindaddig, ameddig a társadalmi feltételek számára kedvezőek voltak. „De osztályjellegét sohasem veszítette el, sohasem volt *nemzeti* a szó igazi értelmében, és ma sem az.“ (23. l.) A XIX. században még meg tudott újhodni a humanisztikus műveltség eszménye, még össze tudott békülni a „szakképzés“ eszméjével oly módon, hogy egy kormányzó és közigazgatási arisztokráciát termelt ki a hatalmasan gyarapodó Empire számára. A klasszikus műveltség azonban ezt a szakjellegét, mint nem egészen szobatiszta vonását mindvégig erősen titkolta, s védelmezői ma talán még erősebben hangsúlyozzák a „l'art pour l'art“, klasszikus kultúra értékét, mint bármikor a megelőző időkben. Márpedig „az önértékű tudás kultusza olyan társadalomban főrekszik erőre kapni, amely hajlandó ugyan elfogadni az új rend gyakorlati technikáit, de semmi kedvet sem mutat arra, hogy a fennálló társadalmi rend bármilyen lényegbevágó változását elfogadjja, vagy hogy megengedje a standardizált kultúrának — amelyhez életbevágó érdekei fűzik — egy olyan művelődési rendszerrel való helyettesítését, amely a társadalmi előnyöket egy másik osztály kezébe juttathá.“ (21.)

Világosabb szavakkal aligha lehetne kifejezni azt az igazságot, hogy a művelődési koncepciók harca mögött társadalmi osztályok ellentétes érdekei lappanganak, mint ahogy ezt Clarke professzor teszi. Az a társadalmi átalakulás pedig, amelynek ma vagyunk tanúi, világszerte a dolgozó osztályok és ilyen módon a dolgozó nép műveltségének egyenrangúsítását célozza. Akár a lengyel iskolareformot nézzük, akár a Langevin-tervezetet tanulmányozzuk, vagy a hazai reformgondolásokat vesszük szemügyre, a törekvés mindenütt az iskolázás idejének felemelése és a szakműveltségnek az általánossal való egyenjogúsítása, „humanizálása“. Az általános és szakműveltség (cultural-vocational) megkülönböztetése — írja a szerző —, „amelynek gyökerei a rabszolga-gazdálkodás világába nyúlnak vissza, nem tartható fenn tovább egy modern ipari demokráciában, ahol I. mindenkinek *szabadnak* kell lennie;

s 2. maga a szabadság is nem csupán a technikai fölénytől válik egyre fokozódó mértékben függővé, hanem a technikai eljárások humanizálásának sikerétől is... Bármely eleven és szerves társadalomban a hivatásoknak strukturális jellegűeknek kell lenniök, nem pedig járulékosaknak; rabszolgatársadalmak csődöt mondanak, mert hivatás és kultúra nem tudják egymást kölcsönösen áthatni". (61. l.) A feladat tehát, — a szakirányú iskoláknak az általánosakkal való szervezeti egyenrangúsítása után — ezeknek az iskoláknak igazi nevelői intézményekké való alakítása, a Pestalozzi—Goethe—Kerschensteiner-féle emberformáló szaknevelés eszméjének megfelelően.

Ez az az alapvető probléma, amelyre Clarke professzor könyvecskéjének ismertetése során rá kívántam mutatni. Úgy érzem, ez jelenti ma iskolareformunknak is legfontosabb kérdését. De hogy valóban tudatosítottuk-e súlyának megfelelően, és megtettünk-e mindent megfelelő megoldása érdekében, — ez a probléma már egészen más lapra tartozik...
Faragó László.

DOTTRENS, ROBERT: *Éducation et Démocratie*. Neuchâtel, 1946. Delachaux et Niestlé.

Robert Dottrens igazi pedagógus. Azok közé a szerencsés emberek közé tartozik, akik, bár részletkérdésekbe is el tudnak mélyedni — ismerjük az írás és olvasás tanításáról, a kísérleti pedagógiáról, a nevelőképzésről, az osztályozásról írt tanulmányait — mégsem veszítik el egy percre sem azt a képességüket, hogy mindig *hivatásuk egészét* lássák maguk előtt. Egyrészt az a tény, hogy egy életet töltött gyakorló nevelőként az iskolában, másrészt az a keveseknek kájtató osztályrész, hogy Genfben dolgozó társa lehetett évtizedekig Claparède-nek, Piaget-nek, Ferrière-nek, hogy jól ismerte a svájci Bovet, a francia Bouchet és a nagy amerikai újítók munkásságát, különös nyomatékot ad az *Éducation et Démocratie* című kötet folyton visszatérő jelmondatának: *Il faut changer d'éducation!* Változtatni kell nevelésünkön!

A 250 lapos könyv eredetét a szerző 1943-ra vezeti vissza, a háború nehéz éveire. Jelmondatul Karl Seitz volt bécsi polgármester 1930-ban elmondott következő felhívást választja:

„Mentsétek meg a gyermekeket! Mentsétek meg őket attól az eszmétől, amely a legélesebben ütközik a civilizáció gondolatával; mentsétek meg őket az erőszak eszméjétől!

Neveljétek a gyermekeket a szellem számára, felebarátaik szeretetében; neveljétek őket a demokrácia számára, hazájuk számára. Munkálkodjunk mindnyájan közösen azon, hogy megmentsük a fiatal nemzedéket attól a sorstól, amely nekünk kijutott.“

A kötet a Bevezetésen kívül a *Réflexions, Responsabilités és Perspectives* című fejezeteket tartalmazza. Kevésbé törekszik arra, hogy újat hozzon, inkább összefoglal és rábeszél. Igen élesen állítja szembe egymással a totalitárius államokat és a demokráciákat, az emberiség szempontjából életkérdésnek mondja a demokratikus nevelésre való rátérést, azt a kört azonban, amelyben a gondolkodásnak a társadalom és a nevelés kölcsönös függése miatt mozognia kell, nem tudja sehohsem átvágni. Tartsuk mindig szem előtt — írja —, hogy a demokrácia sorsa attól függ, mennyire vagyunk képesek a nevelés segítségével szabad és felelős lényeket kialakítani, olyan embereket, akik tudatosan vállalják a szolidaritásból és a kooperációból rájuk háruló kötelelességeket; és hogy fordítva, egy olyan nevelésnek a lehetősége, amely tiszteli a személyi és lelkiismereti szabadságot, csak demokráciában van meg... Nevelés és demokrácia: egyik is, másik is egyszerre ok és okozat, eszköz és cél, olyan eszmény, amelyet szünet nélkül keresünk a való élet javítása közben. Így a nevelés problémája erkölcsi és társadalmi természetű, mielőtt pedagógiai vagy technikai jellegű lenne... Részletesen fejtegeti a közvélemény, a család, az iskola nevelői felelősségét — hiszen mindenki és minden nevel —, és mindenki és minden rosszul nevel. Néhány mondat a nevelőkről:

„Első köteletségüknek annak kellene lennie, hogy elvessék maguktól azt az elterjedt, ma már üres és egyáltalában nem kielégítő felfogást, amely szerint a nevelői tevékenység nincs alávetve az állandó alkalmazkodás szükségességének, amelynek önként vagy kényszeredetten minden más hivatás képviselői alárendelik magukat. A tanító, a tanár funkciójának — mind a szorosan vett tanítói, mind a nevelői részében — van egy mesterségbeli, technikai oldala. Ez a technika gazdagodik, fejlődik azoknak az új eredményeknek hatása alatt, amelyeket a kísérlet, a tudomány